

УДК 007 : 304 : 070

Погребна В.Л.¹

¹ д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОСУВАННЯ ІДЕЙ РІВНОПРАВ'Я У ЖІНОЧІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ 1860-1880 РР.

Найважливішими проявами емансипаційного руху другої половини XIX ст. є прагнення жінок до економічного й інтелектуального звільнення. У російському суспільстві середини XIX ст. окреслилися два шляхи реального досягнення жіночого рівноправ'я. Перший – це одержання жінкою економічної незалежності і самостійності. Другий – здобуття освіти, у тому числі й вищої.

Революційні демократи першими розпочали кампанію за надання жінці прав на працю, освіту, вільний вибір професії (статті М. Михайлова, М. Чернишевського, М. Добролюбова, Д. Писарева, в яких критикувалася дискримінація жіночої праці в Росії, обґрунтовувалась проблема жіночої нерівності з економічної точки зору, доводилось, що праця – це той шлях, який дає жінці особисту та матеріальну незалежність, формує почуття власної і громадянської гідності, моральну силу). Їх публіцистична спадщина, присвячена проблемам жіночої емансипації, аналізується в дослідженнях Е.О. Павлюченко [5], Р. Стайса [7], Г.О. Тишкіна [6] та ін.

В обговоренні цього питання брали участь і самі жінки. На жаль, їх публіцистична спадщина на сьогодні є маловідомою та маловивченою. Мета нашого дослідження: поглиблення наукових уявлень про рецепцію проблем жіночої емансипації у жіночій публіцистиці другої половини XIX століття.

Одним з перших жіночих виступів на сторінках періодичної преси щодо проблем жіночої емансипації є замітка пані А. «Скарга жінки» (Современник, 1857, № 5), у якій зображується безпорадність дівчини, яка виховувалась у

закритому навчальному закладі. А. з боєм говорить про обмежене коло діяльності жінки, яке обмежується спальнею та їдальнею, вважає, що жінка не повинна обмежуватися сферою вузьких сімейних інтересів. «Скарга жінки» закінчується наступним зверненням: «... мені хотілось би тільки вимолити у життя, у обставин, у людей уваги до жінки і допомогти їй стати незалежною, але щоб вона не втратила поетичну жіночність. Допоможіть, заради Бога, допоможіть – всі, хто чим і як може» [1, 65].

Приблизно в той же час з'являються статті М.М. Вернадської (1831–1860), першої російської жінки-політеконома. Доля цієї жінки є унікальною, як і доля інших піонерок жіночого питання, які присвятили свою літературну, публіцистичну, наукову творчість перегляду статусу жінок. Марія Миколаївна була дружиною Івана Вернадського, відомого політеконома, професора статистики та політичної економії Московського університету, який видавав популярний журнал «Экономический указатель». Саме в цьому журналі були опубліковані популярні статті Марії Вернадської з політичної економії, яку авторка називала «Євангелієм життя» [2, 237]. Згадаємо лише деякі статті М.М. Вернадської, що з'явилися на сторінках цього журналу з 1857 до 1859 р. за підписом М.В.: «Жіноча праця» (№60), «Про дитяче виховання» (№ 65, 68) «Домашнє господарство» (№ 105), «Призначення жінки» (№ 132), «Свобода вибору праці» (№ 145).

Загалом М.М. Вернадська опублікувала близько 25 оригінальних статей, близько 80 бібліографічних заміток в журналах «Экономический указатель», «Вестник Русского императорского Географического общества», «Сельское благоустройство», «Современник», «Отечественные записки», «Морской сборник», «Библиотека для чтения» та ін.

У своїх роботах перша російська жінка-політеконом переконливо говорила про необхідність жіночої праці. Вона доводила жінкам, що тільки праця і матеріальна незалежність зроблять їх рівними з чоловіками. У статті «Жіноча праця» М.М. Вернадська радить жінкам: «... Спробуйте стати на власні ноги, жити своїм розумом, працювати своїми руками, вчитися, думайте... і найголовніше, перестаньте соромитися і зневажати працю, тільки в одній праці є справжня свобода жінки» [3, 114–115].

Слід назвати інших піонерок, які відкривали шлях російським жінкам до науки, журналістики, літератури. Це: Ганна Михайлівна Євреїнова, яка у 1877 р. отримала ступінь доктора права Лейпцизького університету і стала першою жінкою-юристом. Вона була видавцем-редактором журналу «Северный вестник» (1885–1890), багато її публікацій були присвячені «жіночому питанню» (у виданнях «Журнал гражданского и уголовного права», «Друг женщин»).

Активна учасниця жіночого руху, Катерина Степанівна Некрасова, була однією з ініціаторів відкриття Вищих жіночих курсів в Москві. Вона

висвітлювала питання жіночої освіти в періодичних виданнях «Отечественные записки», «Северный вестник», «Русская мысль», «Русские ведомости». Особливе значення мають її критичні статті про творчість жінок-письменниць: «Графиня Є.П. Ростопчина. Біографічний нарис» (Вестник Европы, 1885, № 3), «О.А. Ган. 1814-1842. Біографічний нарис (Русская старина, 1886, № 8,9), «Єлизавета Кульман (1808–1825). Біографія» (Исторический вестник, 1886, № 12), «Н.А. Дурова» (Исторический вестник, 1890, № 9).

Олена Йосипівна Ліхачова – педагог, журналістка, громадська діячка, видавець науково-популярних книжок для дітей, автор численних статей про жіночий рух, освіту, виховання, що були надруковані у журналі «Отечественные записки» («Новини з приводу жіночої справи у Франції та в Америці» (1869, № 10; 1870, № 1), «Жіночий рух у нас і за кордоном» (1870, № 4), «Паризький конгрес з жіночого питання » (1873, № 5), «Економічний статус жінок у Франції» (1874, № 1) та ін.

У статті «Жіночий рух у нас і за кордоном» вона ознайомлює російських читачок з феміністським західноєвропейським рухом, порівнює його з жіночим рухом у Росії, тим самим активізує російських жінок [4]. Олена Ліхачова була головою комітету «Товариства з доставки коштів вищим жіночим курсам», у власній публіцистичній творчості розглядала переважно проблеми, пов'язані з жіночим рухом. Вона сприяла і підвищенню рівня жіночої освіти в Росії. Її основна праця, яка є цікавою для істориків, педагогів, філологів і сьогодні, це «Матеріали для історії жіночої освіти в Росії 1856-1880» (Санкт-Петербург, 1901). Авторка досліджує історію виникнення та розвитку жіночої освіти і виховання в Росії. Ця книга отримала почесний відгук Академії наук, привернула увагу громадськості та педагогів до жіночої освіти.

Прагнення російських жінок до освіти було настільки сильним, що вони їхали за кордон для навчання в університети Відня, Цюриха, Женеви, Берна, Гейдельберга та інших університетських міст Європи.

Життя Софії Василівни Ковалевської, першої російської жінки-математика, яка стала професором Стокгольмського університету, є прикладом для жінок, які прагнуть реалізувати себе в науковій та соціальній діяльності. Слід зазначити, що Софія Василівна була літературним критиком і публіцистом. Вона є автором критичних нарисів «Спогади про Джорджа Елліота» (Русская мысль, 1886, № 6), «Три дні в селянському університеті у Швеції» (Северный вестник, 1890, № 11), некрологу «М.Є. Салтиков (Щедрін)» (нарис французькою мовою вперше опубліковано у Швеції в 1889 році).

Таким чином, особистості неординарних жінок-учених, публіцисток другої половини XIX століття, їх відданість справі просвіти, їхнє

подвижництво, однозначно, варті наслідування. Саме самостійність і усвідомленість духовного пошуку цих авторок дозволяє назвати їх видатними. Своім прикладом, своєю працею вони доводили слушність ідей рівноправ'я, рівновартості жінки і чоловіка. Їх публіцистична практика відіграла значну роль у формуванні громадської думки і вихованні «нової жінки», вільно мислячої, самодостатньої, активної і цілеспрямованої.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. А. Жалоба женщины. Современник. 1857. № 5. С. 56–65.
2. Быков П. В. Русские женщины-писательницы. М. Н. Вернадская Древняя и Новая Россия. 1877. № 7. С. 235–238.
3. Вернадская М. Н. Собрание сочинений. Санкт-Петербург : Тип. Деп. уделов, 1862. 496 с.
4. Е. Л. [Лихачёва Е.] Женское движение у нас и за границей. Отечественные записки. 1870. № 4. С. 234–248.
5. Павлюченко Э. А. Женщины в русском освободительном движении: От Марии Волконской до Веры Фигнер. М. : Мысль, 1988. 296 с.
6. Тишкин Г. А. Женский вопрос в России в 50-60 гг. XIX в. Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. 240 с.
7. Stites R. The women's liberation movement in Russia. Feminism, nihilism and bolshevism (1860-1930). Princeton : Princeton univ. press, 1978. 464 p.